

ІБАТУЛЛІН М. І.

к. е. н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СВИНОУС І. В.

д. е. н., професор

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІНОВОГО МОНІТОРИНГУ НА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо здійснення цінового моніторингу ринку продукції свинарства. Для вирішення поставлених у статті завдань застосовано діалектичний метод наукового пізнання, аналізу і синтезу; системного узагальнення. Основна увага приділена оцінці існуючої системи формування інформаційного масиву щодо рівня цін на всіх етапах товароруху від виробника сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача в Україні. Здійснено узагальнення світового досвіду здійснення цінового моніторингу на ринку агропродовольства та продукції свинарства зокрема. Запропоновані авторські підходи до формування системи цінового моніторингу на продукції свинарства в Україні, яка буде базуватися на використанні сучасних інформаційних технологій, методів кон'юнктурного аналізу та комплексної статистичної обробки даних.

Ключові слова: ціна, моніторинг, товарорух, кон'юнктура, ринок.

ИБАТУЛЛІН М. И.

к. э. н., доцент

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

СВИНОУС И. В.

д. э. н., профессор

Белоцерковский национальный аграрный университет

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ СИСТЕМЫ ЦЕНОВОГО МОНИТОРИНГА НА РЫНКЕ ПРОДУКЦИИ СВИНОВОДСТВА

Целью исследования является разработка теоретических, методологических положений и практических рекомендаций относительно осуществления ценового мониторинга рынка продукции свиноводства. Для решения поставленных в статье задач применен диалектический метод научного познания, анализа и синтеза; системного обобщения. Основное внимание уделено оценке существующей системы формирования информационного массива относительно уровня цен на всех этапах товародвижения от производителя сельскохозяйственной продукции до конечного потребителя в Украине. Осуществлено обобщение мирового опыта осуществления ценового мониторинга на рынке агропродовольства и продукции свиноводства в частности. Предложены авторские подходы к формированию системы ценового мониторинга на продукции свиноводства в Украине, которая будет базироваться на использованные современных информационных технологий, методов конъюнктурного анализа и комплексной статистической обработки данных.

Ключевые слова: цена, мониторинг, товародвижение, конъюнктура, рынок.

IBATULLIN M. I.

Ph. D. in Economics, associate Professor

National University of life and environmental Sciences of Ukraine

SVINOS I. V.

doctor of Economics, Professor

Bila Tserkva national agrarian University

ORGANISATIONAL APPROACHES TO FORMATION OF THE SYSTEM OF PRICE MONITORING ON THE MARKET OF PORK PRODUCTS

The aim of the study is to develop theoretical, methodological provisions and practical recommendations on the implementation of the price monitoring of the market of pork products. The dialectical method of

scientific cognition, analysis and synthesis; system synthesis has applied for solving the work tasks. The focus is on the evaluation of the existing system of formation of information array that the level of prices at all stages of goods movement from an agricultural producer to the final consumer in Ukraine. The generalization of the world experience for the implementation of price monitoring on the market and agro products and pork products in particular has been implemented. The author's approaches to formation of the system of price monitoring of pork products in Ukraine, which will be based on the use of modern information technologies, methods of market analysis and integrated statistical data processing have been proposed.

Key words: price, monitoring, goods movement, business environment, market.

imi_1@mail.ru, isvinous@yandex.ua

Постановка проблеми. Важливе значення для дослідження ринку має визначення цінової ситуації на всіх етапах товароруку від виробника до споживача, тобто моніторингу рівня закупівельних цін, цін переробників та роздрібних цін, включаючи вартість продуктів забою на роздрібних продовольчих ринках.

Моніторинг цін на споживчому ринку є складовою частиною економіко-аналітичної роботи з оцінки та прогнозування процесів соціально-економічного розвитку. В результаті роботи з оперативного моніторингу цін на споживчому ринку в розрізі регіонів забезпечується своєчасне і якісне інформування Кабінету Міністрів України, Мінекономіки й інших центральних і місцевих органів виконавчої влади про стан розвитку цінової ситуації на регіональних та загальнодержавних ринках, досягнення перспективних цілей і вирішення завдань щодо функціонування споживчого ринку, внутрішнього ринку держави в цілому і вироблення стратегії його розвитку, розробка конкретних заходів запобігання негативних тенденцій, а також підготовка необхідних рішень уряду щодо розвитку соціально-економічного стану країни в межах певних макроекономічних показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами створення та функціонування служб цінового моніторингу працювали відомі вітчизняні науковці, зокрема О. В. Алейнікова, В. В. Зіновчук, І. Кобута, М. Ф. Кропивко, П. Т. Саблук та ін. В їхніх наукових працях розглядаються різні аспекти розвитку і діяльності служб. Орієнтація України на членство в ЄС вимагає перегляду методичних підходів щодо формування системи моніторингу за цінами на всьому етапі товароруку від виробника сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо здійснення цінового моніторингу ринку продукції свинарства.

Виклад основного матеріалу. Нині відстеження цін продовольства здійснюється органами Державної статистичної служби України та Міністерством аграрної політики через регіональні центри НДІ «Укрпроагропродуктивність» та місцеві органи управління сільського господарства. Необхідно відзначити, що при деталізованому аналізі показники суттєво різняться між собою, що свідчить про наявність суб'єктивного підходу.

Необхідно наголосити на особливості цінового моніторингу, що здійснюють територіальні органи агропромислового виробництва для Міністерства аграрної політики та продовольства з метою контролю за стан ринку продукції свинарства.

Дана інформація базується на результатах телефонного інтерв'ю представників регіональних управлінь агропромислового виробництва з представниками переробних підприємств. Періодичність формування звітності здійснюється двічі на місяць: на 15-й та 30-й день. Зведені результати висвітлюються на офіційному сайті профільного міністерства. Також дана інформація є підставою для прийняття відповідних управлінських рішень з боку державних та регіональних органів влади щодо корегування ситуації на ринку продукції свинарства.

Важливою особливістю подібної інформації є змога відстежувати рівень цін на всіх етапах товароруку продукції свинарства від виробника до кінцевого споживача.

Інформація щодо середніх цін реалізації у сільському господарстві органами державної статистичної служби України формується на основі даних про кількість і вартість реалізованої сільськогосподарської продукції власного виробництва, що збираються

щомісячно в рамках державного статистичного спостереження «Реалізація сільськогосподарської продукції» за формами № 21-заг (місячна, річна).

Оперативна інформація щодо величини цін на соціально-значимі продукти харчування формуються шляхом вибіркового опитування керівників підприємств роздрібною торгівлі.

Інформацію про ціни виробників промислової продукції підприємства надають за формою державної статистичної звітності № 1-ціни (пром) «Звіт про ціни виробників промислової продукції» територіальному органу державної статистики за місцем знаходження підприємства.

Ціни виробників промислової продукції – це ціни, що фактично склалися на 20-те число звітного місяця на продукцію, призначену для реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках без податку на додану вартість, акцизного податку тощо.

Також органи державної статистичної служби на основі затвердженої методики здійснюють дослідження по основних видах продуктів харчування на роздрібних продовольчих ринках 53-х міст України станом на 20-те число кожного місяця [1, с. 75-79].

Паралельно з органами Державної статистичної служби ціновий моніторинг здійснюють Міністерство аграрної політики через регіональні центри та територіальні органи управління сільського господарства.

Обстеження проводиться виключно працівниками регіональних центрів НДІ «Укрпромагропродуктивність» на 3-5 торгових точках на кожному ринку з трьох основних видів продуктів забою свиней (свинина (без кістки), свинина (відруби стегна), сало). Зібрана інформація узагальнюється, здійснюється визначення мінімальних і максимальних рівнів та середньгеометричних цін відповідно до методики та формування аналітичного збірника в розрізі районів. На наступному етапі здійснюється узагальнення регіональної інформації, визначення рейтингу регіону з кожного виду продукції, дослідження щомісячних обсягів реалізації агропродукції та їх залишків, обсягів експорту-імпорту товарів, визначення сукупної вартості обстежуваних харчових продуктів, розрахунок частки вартості обстежених товарів у середній заробітній платі населення. Публікація бюлетенів проводиться двічі на місяць.

Проаналізувавши статистичні матеріали щодо об'єктивності їх відображення, можемо констатувати, що дані, зібрані НДІ «Укрпромагропродуктивність», є найбільш ефективні для прийняття оперативних рішень державними органами управління щодо регулювання ситуації на продовольчому ринку. Інформацію Державної статистичної служби доцільно використовувати для розробки довгострокових стратегій розвитку продовольчого ринку України.

Проте, як свідчить практика діяльності провідних країн світу, моніторинг за станом функціонування продовольчого ринку повинен бути одним із основних функцій Міністерства аграрної політики та продовольства.

Так, з 1973 р. функція проведення досліджень у цій області покладена на Міністерство сільського господарства США. З цією метою розроблена система галузевих оглядів витрат виробництва і так званих галузевих бюджетів або балансів, звітів за видами продукції [2, с. 213]. Один раз на 4-5 років відділи економічних досліджень і статистичних звітів Міністерства сільського господарства здійснюють детальні аналітичні огляди з витрат виробництва якогось продукту, галузі (молочного господарства, свиначарства і т. п.) або виробничої системи (наприклад, вирощування молодняка великої рогатої худоби). При відборі та аналізі даних використовують показники статистичних вибірок, що охоплюють від кількох сотень до кількох тисяч ферм. На основі оглядів та з урахуванням змін цін і врожайності (або продуктивності худоби) щорічно складають галузеві баланси – по одному на кожен штат з розвиненим виробництвом даної культури. Баланси по галузях і продуктах включають показники доходів від реалізації основної та побічної продукції, грошові витрати і так звані економічні витрати (всі виробничі витрати, включаючи фермерські накладні витрати, податки, страхові платежі, розрахункові відрахування на власні вкладення) [3, с. 121].

На основі цих даних розраховують співвідношення ринкових середніх цін і різних груп дійсних витрат, а також платежів і відрахувань, що відносяться в США до витрат. Мета розрахунку – визначити ступінь покриття цінами витрат, платежів і відрахувань, тобто чи дозволяють ринкові ціни разом з прямими урядовими платежами відшкодувати фермерам всі їхні витрати на виробництво сільськогосподарської продукції, а також вирішити, від яких розмірів товарних ферм можна «позбутися». На базі середніх витрат виробництва, обчислених за американською методикою, конструюються цільові ціни. Цільова ціна – умовна, являє собою нормативну ціну, яка відшкодовує витрати, розцінюється суспільством як об'єктивно необхідна.

У системі контролю за цінами та аналізу їх динаміки в Міністерстві сільського господарства США ведеться щомісячний і щорічний облік фермерських цін і цін на засоби виробництва для сільського господарства, а також їх співвідношень [4, с. 102]. Фермерська ціна – це ціна реалізації фермерами сільськогосподарської продукції у першому місці продажу. У більшості випадків ця ціна відноситься до місця, куди фермери постачають продукцію, наприклад, залізничний вокзал, завод. У випадку, коли покупець сам прибирає урожай, місце, до якого відносяться ціни, визначається як «на селі».

Фермерська ціна може включати надбавки за високу якість та знижки за низьку. Різниця між фермерськими цінами на продукт по штатах і роках може бути викликана відмінностями в якійсь характеристикі, у відстанях від місць продажу до місць споживання і т. д. Сума добутків фермерських цін на реалізовані фермерами кількості продукції дає загальну вартість у фермерських цінах (в окрузі, штаті, країні).

Реєстрацію, обробку та публікацію фермерських цін здійснює Служба статистичних звітів Управління сільськогосподарських оцінок Міністерства сільського господарства США.

Фермерські ціни реалізації (на середину місяця або в середньому за місяць) публікують з 112 видів продукції, в тому числі з 17 видів сезонної продукції. Приблизно зі 100 інших видів продукції публікують лише середньорічні або середньосезонні ціни [5, с. 12]. Вартість тварин на фермах визначається за станом на 1 січня роздільно по статевих і вікових групах.

Реєстрація даних про фермерські ціни пов'язана зі значними труднощами через безлічі каналів реалізації продукції. Відомості про ціни надходять в округи і штати від добровільних кореспондентів. В основному це місцеві торгові фірми, млини та елеватори, федеральне управління зі збуту молока, молокозаводи, збутові кооперативи, місцеві банки, фермери.

Велика частина інформації про ціни надходить у вигляді заповнених анкет. Анкети розсилаються таким чином, щоб вони були отримані кореспондентами близько 15-го числа кожного місяця і відіслані в стислі терміни місцевим службам статистичних звітів. Останні беруть до уваги тільки ті ціни, які відносяться до угод, проведених 13–17-го числа. Місцеві служби дані за обсягами реалізації кожного продукту відсилають у статистичну службу штату, яка перевіряє отримані дані, аналізує їх за обсягами реалізації в різних районах штату, вносить свої рекомендації щодо рівнів цін у штаті і направляє до Вашингтона [6, с. 186]. Там додатково перевіряють і аналізують ціни за обсягами реалізації продукції у штаті. Остаточну оцінку рівнів фермерських цін у штатах і по країні в цілому встановлює Комітет служби статистичних звітів у Вашингтоні. Фермерські ціни по штатах, регіонах й країні в цілому публікують і розсилають на місце. На підставі цих даних в штатах складають місцеві індекси цін і публікують ціни та індекси цін відповідно до своїх програмних публікацій.

Раз на рік (у червні) Служба статистичних звітів публікує «Щорічне резюме» з фермерських цін («Annual Summary»). Дані про ціни також відображає щорічник Міністерства сільського господарства США «Сільськогосподарська статистика» («Agricultural Statistics»).

Статистика фермерських цін складається дуже оперативно. Вся робота зі збору, обробки та публікації цін займає близько двох тижнів. Разом із тим далеко не всі опубліковані ціни дійсно відображають середні ціни фактичних угод. Відбувається це через неправильний відбір даних, помилок кореспондентів, неможливості правильно зважити ціни за обсягами реалізації і т. д. Отримання більш точних даних з фермерських цін реалізації

вимагало б більше витрат, ніж вважається необхідним для цілей, поставлених перед Службою статистичних звітів.

Ціни на товари, придбані фермерами, реєструють в США в основному так само, як і фермерські ціни реалізації. Для збору даних проводять обстеження, розсилають анкети головним чином фірмам, які продають засоби виробництва для сільського господарства [7, с. 327]. Для виявлення динаміки сукупних витрат фермерів Службою економічних досліджень Міністерства сільського господарства США розраховується паритетний індекс. Він утворюється на основі чотирьох індексів, зважених за часткою відповідних витрат фермерів в їх сукупних витратах: ціни на всі товари, придбані фермерами (для виробничих та особистих цілей); відсотки, що сплачуються фермерами за іпотечну заборгованість у розрахунку на 1 га; податки, що сплачуються фермерами за їхнє нерухоме майно в розрахунку на 1 га, і заробітна плата сільськогосподарських робітників. Паритетний індекс використовують для розрахунку паритетних фермерських цін реалізації і паритетного співвідношення.

Паритетна фермерська ціна – це ціна, яка дозволила б придбати за дану кількість проданого фермерами продукту стільки ж предметів споживання, засобів виробництва і послуг, скільки можна було придбати в 1910–1914 рр. Паритетні ціни визначають зі 180 видів сільськогосподарської продукції в цілому по країні (окремо по штатах їх не розраховують) на основі фермерських цін реалізації в середньому за попередні 10 років (10 сезонів). Ставлення індексу фермерських цін реалізації на продукцію сільського господарства в цілому до паритетного індексу становить паритетне співвідношення, яке виявляє відповідно купівельну спроможність на даний рік і в базовий період в цілому з продуктів сільського господарства США.

Урядові органи країн-членів Європейського Союзу також ведуть спостереження за витратами в сільському господарстві. Система слідкування за витратами виробництва у фермерських господарствах країн-членів ЄС з 1968 р. уніфікована в єдину мережу, в рамках якої щорічно обстежуються бюджети ферм з 17 типів спеціалізації. В ЄС подібним обстеженням охоплено 62% всіх господарств, які виробляють 83% сільськогосподарської продукції. Політика регулювання фермерських цін в ЄС заснована на принципі переважного забезпечення фермерських доходів через ринок і ціни, тобто за рахунок споживача. Зростання цін підтримки постійно зіставляється з темпами інфляції в країнах-членах Європейського Союзу [8].

Реєстрацію цін, за якими фермери продають продукцію або купують засоби виробництва, здійснюють національні статистичні, адміністративні або економічні організації ЄС. Статистичні відомості, отримані від країн-членів Спільного ринку, концентруються в Статистичному управлінні європейських співтовариств – ЄВРОСТАТ (EUROSTAT – Statistical Office of UE), яке знаходиться в Брюсселі (Бельгія).

Євростат публікує фермерські ціни і ціни на засоби сільськогосподарського виробництва в екю (розрахункова і облікова грошова одиниця ЄС) або в національних валютах. За цими цінами ведеться фактичний товарообіг.

За деякими цінами продукції є певні відмінності в якійсь характеристикі, місці доставки та інших умов урахування. Все це, а також різні темпи інфляції, дозволяють порівнювати фермерські ціни різних країн-членів ЄС тільки з певними застереженнями.

Розглянутий адміністративними органами ЄС індекс фермерських цін складається з двох групових індексів: на продукцію рослинництва, а також на тварин і продукцію тваринництва. Перший, у свою чергу, поділяється на дев'ять індексів, другий – на чотири за видами продукції.

Відносно цін на товари і послуги, що використовуються в сільськогосподарському виробництві, обчислюються два індекси цін: на товари та послуги для поточного споживання в сільському господарстві; на засоби та послуги для капіталовкладень у сільське господарство.

Індекси цін на засоби виробництва порівнюються з динамікою фермерських цін як в цілому по ЄС, так і за окремими країнами-членами Союзу.

Встановлення єдиних ринкових цін в ЄС було зафіксовано 15 грудня 1964 р. (перші єдині ціни на зернові). З листопада 1966 р. набули чинності єдині ціни на оливкову олію, з 1 січня 1967 р. – на фрукти та овочі, з 1 червня 1967 р. – на інші зернові, яйця, свинину, биту птицю та олійні насіння. На інші сільськогосподарські товари єдина система цін була встановлена до середини 1968 р. і вже в 1969 р. вона охоплювала 90% всієї товарної продукції країн-членів Спільного ринку.

Таким чином, методика і практика організації статистики та аналізу цін у сільському господарстві за кордоном значно відрізняється від вітчизняної, в першу чергу своєю цільовою спрямованістю на потреби сільськогосподарських виробників та забезпечення прийняттого рівня їхніх доходів. На нашу думку, ця методика може бути взята в Україні за основу організації статистики та аналізу цін у сільському господарстві шляхом створення на базі відділу аналітичних досліджень Міністерства аграрної політики України та НДІ «Укрпромагропродуктивність» системи статистичного моніторингу кон'юнктури ринку (ССМКР), яка дозволила б органам влади державного та місцевого рівнів (завдання економічної безпеки й інші першочергові завдання), а також представникам бізнесу точно, своєчасно і адекватно оцінювати ринкову ситуацію для прийняття відповідних управлінських рішень.

ССМКР призначена для всебічного збору та аналізу показників ринкової кон'юнктури і кон'юктуроутворюючих факторів для конкретного ринку та/або взаємопов'язаних ринків. Для збору, акумулювання та обробки інформації пропонується використовувати сучасні інформаційні технології, методи кон'юнктурного аналізу та комплексної статистичної обробки даних. На виході ССМКР повинні бути кон'юнктурні оцінки, які можуть бути опубліковані в кон'юнктурних оглядах, та можливі сценарії зміни ринкової ситуації. На підставі даної інформації особами, що приймають рішення, виробляються відповідні управлінські рішення, які в свою чергу впливають на ринок. Запропонована система побудована за замкнутим принципом (зі зворотним зв'язком), що підвищує ефективність і керованість, а з підвищенням «частоти кругообігу даних» збільшиться точність і адекватність прийнятих за допомогою ССМКР.

При формуванні вихідних даних для аналізу та прогнозування кон'юнктури необхідно використовувати систему статистичних показників, засновану на даних, що збираються органами державної статистики, міністерствами, відомствами і підприємцями. Відсутня інформація з досліджуваного ринку повинна бути отримана в результаті проведення періодичних панельних досліджень і опитувань як з ринку в цілому, так і з окремих його сегментів.

Висновки. На основі розглянутої системи статистичних показників необхідно побудувати інформаційно-аналітичну систему аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку, яка послужить базовою основою ССМКР.

Вихідними даними для аналізу є: ємність досліджуваного ринку і ступінь його збалансованості; тип ринку і рівень конкурентної боротьби на ньому; трудові ресурси та міграція; рівень безробіття та працевлаштування; інші макро- і мікроекономічні показники ринку.

На виході інформаційно-аналітичної системи аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку ССМКР виходять прогнози, прогнозні моделі і різні сценарії, на підставі яких при узгодженні з органами влади різних рівнів ухвалюються ті чи інші кон'юнктурні рішення.

Інформаційно-аналітична система аналізу та прогнозування кон'юнктури ринку складається з двох основних частин: блоку математичних моделей і програмного комплексу, які повинні бути побудовані за гнучкою динамічної схемою, тобто в процесі експлуатації повинні мати можливість до модифікації і модернізації, застосовуючи більш якісні та сучасні методи аналізу, обробки і представлення даних.

Вихідні дані, моделі, результати аналізу та прогнозування, можливі сценарії і прийняті на їх основі управлінські або кон'юнктурні рішення акумулюються в базі даних для подальшого аналізу і прискорення процесу прийняття рішень в наступні періоди часу.

Таким чином, запропонована система статистичного моніторингу кон'юнктури ринку й її інформаційно-аналітична система аналізу та прогнозування, побудовані за замкнутим принципом з використанням елементів штучного інтелекту (система самонавчання), дозволять більш точно і якісно оцінювати ринкову ситуацію на ринку продукції свинарства (як у статистиці, так і в динаміці) і приймати адекватні управлінські рішення на різних рівнях управління.

Список використаних джерел

1. Створення системи статистичних спостережень за цінами в галузі сільського господарства : Звіт про НДР / НТК статистичних досліджень. – Інв. № 232/3 (1). – К., 2007. Т. II. – 2007. – С. 63-179.
 2. Джессен Р. Методы статистических обследований / Р. Джессен. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 486 с.
 3. Handbook for EU Agricultural Price Statistics : DRAFT // EUROSTAT, F-1. – 2002. – 280 с.
 4. Алейнікова О. В. Необхідність удосконалення системи цінового моніторингу державою агропродовольчого сектора України / О. В. Алейнікова // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 100-103.
 5. Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України: проект «Аграрна політика для людського розвитку» / І. Кобута. – К., 2005. – 23 с.
 6. Воскобійник Ю. П. Функціонування цінового механізму в сучасних умовах розвитку аграрного ринку / Ю. П. Воскобійник // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 185-187.
 7. Горлачук О. А. Методологічний інструментарій оцінки аграрного ринку / М. А. Горлачук, О. А. Горлачук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2 (40). – С. 325-330.
 8. Ціновий моніторинг аграрного ринку України. Проект «Аграрна політика для людського розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2005_03_05_05.pdf.
-